

שאברה, הדין הוא שאף באופן שפטור הוא מלטפל בה ולהשיבה לבעליה [כגון זקן שאינו לפי כבודו], מכל מקום אם הכישה [הכה את הבהמה] כדי להטותה לדרך — נתחייב בה לטפל בהשבתה, לפי שעצם הדבר שעשה בה מעשה, מטיל עליו את האחריות להשיבה לבעליה.

ומשום כך, אף כאן, לדעת חכמים, החנווני שהשתמש בצלוחית נתחייב באחריותה, וחייב כשנשברה⁽¹⁾. וגם מובנים דברי המשנה בסופה, שמודים חכמים לרבי יהודה, בזמן שהצלוחית ביד התינוק ומדד חנווני לתוכה — שחנווני פטור. כיון שלא קנאה להתחייב עליה.

ומקשינן: אימור דאמר רבה שקנה את האבידה ונתחייב לטפל בה, דווקא בבעלי חיים, דאנקטינהו ניגרא ברייתא, שלימד אותם פסיעות חיצוניות, כלומר, גרם שיצאו ויטו עוד יותר מדרכם, ולכן נתחייב בהשבתה⁽²⁾.

אבל בי האי גונא שנטל את הצלוחית על מנת למדוד בה את השמן, מי אמר רבה שקונה באופן זה את הצלוחית להתחייב באחריותה? שהרי נטילת הצלוחית אינה גורמת יותר לשבירתה מכפי שהיה בתחילה!

המשנה, יקשו דברי המשנה בסופה, אימא סיפא: מודים חכמים לרבי יהודה, בזמן שהצלוחית ביד התינוק ומדד חנווני לתוכה — שחנווני פטור. וקשה מדוע לדעת חכמים חנווני פטור, והא אמרת: כי רק לאודועי שדריה להודיע לחנווני שלח האב את בנו הקטן ולא שישלח עמו את הצלוחית עם השמן, אם כן לא היה לו לחנווני למסור את הצלוחית לבנו של בעל הבית, ומדוע פטור.

אלא יש לפרש באופן אחר את דברי המשנה: אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין דאמרי תרוייהו: הכא במשנתנו, לא מדובר במוכר צלוחיות, לא האב ולא הבן, אלא במאי עסקינן מדובר כפי שהעמדנו מתחילה, בקטן ששלחו אביו לחנווני ובידו צלוחית כדי שימדוד בה שמן,

ומדובר כגון שנטלה החנווני את הצלוחית ששלח האב עם התינוק, על מנת למדוד בה עבור הקונה.

שאם היה מודד לכלי כשהוא בידי הקטן — היה פטור, שהרי אבידה מדעת היא של האב, ואולם משנטלה החנווני בידו פעם אחת כדי להשתמש בה — נתחייב באונסין.

וכדרכה, דאמר רבה: המוצא בהמה

בעלים.

1. השיטה מקובצת בשם רבינו יונה מוכיח מכאן למי ששלח בהמתו לרעות במקום שאין משתמר כלל, שאם הכישה מתחייב בהשבתה.

2. בכבא מציעא [ל ב] פירש רש"י, שהחויב בהכישה הוא משום שעל ידי ההכשה נתחייב

לבקרה שלא מדעת הבעלים, ואף שנוח לו בזה, מכל מקום כיון שעשה בה מעשה שלא מדעתם בטלה כוונת הבעלים לשלחה על ידי הקטן, וכמו שאנו אומרים למסקנא שרבי יהודה סובר כי הוא נעשה שואל, אבל אם היה נעשה גולן, לא היה נפטר מחמת שהאב שלח את בנו על מנת שיחזיר עמו את הצלוחית, והיינו משום שעשה בה החנווני מעשה גזילה שלא מדעת

הגזילה", והשבה לתינוק אינה נחשבת השבה כיון שצריך דעת בעלים, ומסירה ליד התינוק אינה נחשבת שהחזירה בדעת בעלים⁽³⁾, ולכן חייב על הצלוחית שנשברה בידי התינוק קודם שהגיעה לידי אביו.

גופא, שנינו לעיל: **אמר שמואל: הנוטל כלי מן האומן, לבקרו, ונאנס בידו — חייב.**

ומבארין: **והני מילי הוא שחייב — רק באופן דקייצי דמיה**, שדמי הכלי קצובים, וגם יש לכלי הרבה קונים, שהמוכר אינו נהנה מכך שדווקא קונה זה לוקח את הכלי, כי גם אם קונה זה לא יקנה את הכלי, הוא ימצא בקלות קונה אחר, וכיון שהנאתו של לוקח היא, שיכול לקנות חפץ זה, לכן, כאשר הוא לוקח את הכלי לבדוקו נחשב כלוקח גמור,

אלא, אמר רבא: אני, וארי שבחבורה תרגימננה, הסברנוה, **ומנו**, ומי הוא אדם גדול זה? **רבי זירא**, וכך הסברנו: **הבא במאי עסקינן**, מדובר כאן, כגון **שנטלה** החנווני לצלוחית זו מיד התינוק על מנת **למוד בה לאחרים**. ואבי התינוק שהוא בעל הצלוחית אינו יודע על כך, ולכן נחשב החנווני שואל שלא מדעת.

ובשואל שלא מדעת קא מיפלגי רבי יהודה וחכמים. מר, רבי יהודה סבר: שואל הוי, וכיון שהחזיר למקום שממנו שאל, דהיינו לתינוק — שוב אינו אחראי על הצלוחית.

ומר סבר, חכמים סוברים: שואל שלא מדעת גזלן הוי, וחייב בהשבה גמורה לבעלים עצמם, שנאמר "והשיב את

בהשבה הואיל והתחיל להשיבה.

ומה שחייב כשמתחיל בהשבה, ביאר הגר"ח [הובא בברכת שמואל יח ה ד"ה ובזה, וסי' כה ב] כי קודם שנטלה הרי הוא במצוות השבה, ובזה נפטר זקן ואינו לפי כבודו, מה שאין כן לאחר שנטלה, הרי הוא בחיוב השבה, וחייב מדין שומר אבידה ובזה אינו פטור. וכן ביאר באבן האזל [גזילה ואבידה יא יד].

בריטב"א ובר"ן בבבא מציעא הקשו, כי בסוגייתנו מבואר שדין זה הוא דווקא בבעלי חיים, ומשום שמרגילה לברוח למרחקים, ולפי מה שפירש רש"י לכאורה גם בכלים יתחייב בהשבה. ויישב החזון יחזקאל [בבא מציעא פ"ב ה"ט], שרש"י יפרש את המבואר בסוגייתנו שהרגילים לפסוע פסיעות היינו שמברחים לבעליהם ומתחיל בזה את קיום מצות ההשבה, מה שאין כן בצלוחית שאינו מתחיל להשיבה. ובאבן האזל [שם] יישב, שרש"י סובר כי דברי רבה נאמרו בשני אופנים, בסוגייתנו מדובר

שאינו חייב בהשבת הצלוחית כיון שהיא אבידה מדעת, ולכן פירשו בגמרא שנתחייב להשיבה בהכישה משום שמרגילה לברוח ונעשה שומר עליה, מה שאין כן בבבא מציעא מדובר באבידה שיש עליה חיוב השבה אלא שהזקן פטור ממנה, ולכן פירש רש"י שנתחייב בהשבתה, משום שהתחיל בהשבה.

השיטה מקובצת [ב"מ שם] כתב בשם הרמ"ך כי הכישה היינו שזרק לה צרור והלכה, וכיון שעקרה יד ורגל נחשב כקנין. הרי שסובר כי החיוב בהכישה הוא מחמת שקנאה במשיכה, ועל ידי זה נעשה שומר אבידה.

3. התוספות כתבו כי אף שיש אומרים שהגזול חפץ מחבירו ולא ידע הנגזל בלקיחתו יכול להחזירו למקומו ולקיים בכך מצוות השבה, לא אמרו כן אלא כשמחזיר את הדבר הגזול למקום המשתמר, אבל כשנותן את הצלוחית לתינוק הרי הוא כמאבדו בידיים.

או כשואל, (4) שכל הנאה שלו, ומתחייב באונסי הכלי.

ומביאה הגמרא מעשה:

ההוא גברא דעל לבי טבחה, אנבה אטמא דבישרא, אדם אחד נכנס לבית הקצב כדי לקנות בשר, והגביה בידו ירך מן הבשר, כדי לבדוקה אם ראויה היא לו. בחדו דקא אנבה, אתא פרשא, מרמא מיניה. בשעה שהיה מגביהה לבודקה, בא פרש, וחטף אותה ממנו. ועתה יש לדון, האם הלוקח חייב עבור הירך שנגנב.

אתא לקמיה, בא הלוקח לפני דרב יימר, חייביה לשלומי דמיה, חייב אותו לשלם את דמיה למוכר הבשר, לפי שהגביהה, ומרשותו נלקחה.

ומוסיפה הגמרא: **והני מילי הוא שחייב הלוקח — רק באופן דקיצו דמיה, שדמי הירך קצובים, שאז דעתו היתה לקנותה אם תמצא ראויה, ומיד כשהגביהה על מנת לבדוקה היא ברשותו. אבל אם אין דמיה קצובין, אינו סומך דעתו לקנותה כשמגביהה על מנת לבדוקה, ולפיכך אם נגנבה, מרשות המוכר נגנבה.**

ומביאה הגמרא עוד מעשה בענין שכזה:

ההוא גברא, דאייתי קארי לפום נהרא, אדם

אחד הביא דלעות לעיר פום נהרא. **אתו כולי עלמא שקול קרא קרא, באו הכל ולקחו דלעת דלעת כדי לקנותן, ועדיין לא שילמו.**

כיון שלא ידע המוכר ממי לדרוש את כספו, רצה לאוסרן עליהם, **אמר להו: הרי הן מוקדשין לשמיב!**

אתו לקמיה דרב כהנא, לדון האם הדלעות הללו מוקדשות לשמים או לא.

אמר להו: לא הועילו דבריו להקדיש את הדלעות, כי אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, ואותן דלעות שנטלו הקונים כבר אינן שלו.

והני מילי הוא שזכו הקונים בדלעות — דקיצו דמיהו, שקצובים דמי הדלעות. אבל אם לא קיצו דמיהו — ברשות מרייהו קיימי. ברשות המוכר הם עדיין, ושפיר אקדיש, והועיל מה שהקדישם.

ואין אומרים שדין הדלעות הוא כדין גזילה, שגם הגזולן וגם הנגזל אינם יכולים להקדיש. הנגזל אינו יכול להקדיש לפי שאינו ברשותו, והגזולן אינו יכול להקדיש לפי שאינו שלו. כי כאן הלקוחות לא נטלו את הדלעות על מנת לגזולן אלא על מנת לקנותן, וכיון שלא היו דמיהן קצובין לא סמכו דעתם לקנותן, כי שמא ירצה המוכר יותר מהסכום שהם מעונינים לשלם עבורן,

4. הקהילות יעקב בנדרים [סי' כב] ביאר כי כדי לחייב את מבקר הכלי באונסי הכלי, צריך שיהיה לו, גם דין לוקח - שהמוכר לא יוכל לחזור בו מהמקח [אבל הלוקח פשוט שיכול לחזור בו, שהרי נטל את הכלי על מנת לבקר], וגם דין שואל, כי כדי להתחייב על אונסי הכלי

לא מספיק שיחשב שואל מחמת שכל ההנאה שלו, אלא צריך שיהיה לו גם דין לוקח, כי לא מספיק במה שיש לו רשות להשתמש, אלא צריך שזכות ההשתמשות תהא קנויה לו בקנין, שאז נחשבת כל ההנאה שלו, כי אם המוכר יכול לחזור בו, אין כל ההנאה שלו.

ודעתם להחזירן, ולכן הדלעות נחשבות ברשות המוכר.

תנו רבנן: הלוקח ירק מן השוק, ממוכר עם הארץ שאינו נאמן על המעשרות, וביירר הלוקח בין הירקות הגרועים והטובים, והניח את הטובים בצד, ולא גמר בדעתו לקנותם, אפילו עשה כן כל היום כולו — לא קנה הלוקח את הירקות, ולא נתחייב עליהם במעשר, כיון שלא התכוון אלא לברר את היפות.

אבל אם גמר הלוקח בלבו לקנותו — קנה הלוקח את הירקות, ונתחייב מיד במעשר דמאי, ואם רוצה לחזור ממקחו.

להחזירו בלא הפרשת מעשר אי אפשר — שכבר נתחייב במעשר, וחבר המקפיד על המעשרות, אסור לו להוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן.

ולעשרו ואחר כך להחזירו למוכר אי אפשר — שכבר מפחיתן בדמים, שממעט מהירקות את שיעור המעשר⁽⁵⁾.

הא כיצד יעשה?

מעשרו, ונותן ללוי את המעשר⁽⁶⁾, ונותן לו למוכר את שאר הירקות בתוספת דמי מעשר.

ומקשינן: אטו וכי משום דגמר בלבו לקנות, קנה ונתחייב במעשר? הרי לא אמר דבר, ולא עשה מעשה קנין, ואפילו אם היו דמיהן קצובין היה יכול להחזירן ולהשיבן וליפטר מן המעשר!

אמר רב הושעיא: הכא בקונה בירא שמים עסקינן, שהירא שמים מחייב את עצמו בענייני מקח וממכר רק לפי הסכמתו הפנימית, גם כאשר לא אמר ולא עשה דבר, ואדם כזה קונה את המקח ומתחייב במעשר משעה שגומר בלבו לקנות⁽⁷⁾.

כגון רב ספרא, דקיים כנפשיה [תהלים טו, ב]: "דובר אמת בלבבו", שפעם אחת היה קורא קריאת שמע, ואמר לו אדם תן לי מקחך בכך וכך מעות, וסבר הלוקח כי משום שהציע סכום מועט מדי שותק רב ספרא, והעלה לו את סכום ההצעה בדמים מרובים, ולאחר שסיים רב ספרא את תפילתו, לא רצה לקבל מהקונה אלא רק את הסכום שהציע בתחילה, משום שכבר הסכים בליבו למכור לו בסכום זה.

מתניתין:

כתוב בתורה [קדשים יט, לו]: "מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והיין צדק יהיה לכם".

5. וכתב הר"י מיגאש שאף אם ירצה המוכר למוכרם מעושרים למי שמקפיד על המעשרות, ויאמר לו שפירות אלו הם מעושרים, לא יאמינו לו, ונמצא שעבור המוכר יש כאן הפסד.

6. כך פירש הרשב"ם, אבל התוספות והרבינו יונה פירשו שלענין מעשר ראשון או מעשר עני אינו מחסרו, שהרי דמאי הוא ואינו חייב לתת

7. בתוספות הקשו אם ירא שמים קנה על ידי גמירת דעתו, אם כן כיצד יכול להחזיר? ותיירצו, שמחזיר מדעתו של המוכר. שאף שהמכר נגמר, מכל מקום אם מסכים המוכר יכול להחזיר לו.

המשקה נקרא בדפנות המידה, אבל בעל הבית מקנה אחת לשלושים יום, שהואיל ואינו מוכר תדיר, שיירי המשקה נקראים ומתייבשים בתוך המידה⁽¹¹⁾.

חנווני מקנה מדותיו פעמים בשבת — פעמיים בשבוע, שהואיל ואינו חייב להשהות את המידה על כליו של הלוקח עד שיטפטפו ממנה שלוש טיפות אחרונות, כמו ששנינו לעיל [פז א], לפיכך נקרא ונדבק הרבה בדופני המידה, ואפילו רבן שמעון בן גמליאל מודה בזה⁽¹²⁾.

וממחה⁽¹³⁾, החנווני מקנה ומקנה משקלותיו אבני משקל ששוקל בהן דבר לח ובשר, פעם אחת בשבת — פעם בשבוע.

ומקנה החנווני את כף המאזנים על כל משקל ומשקל, בכל פעם ששוקל בהם, שהואיל ויש להם בית קיבול, נדבק בהם הרבה⁽¹⁴⁾.

אמר רבן שמעון בן גמליאל: במה דברים אמורים שצריכים לקנה את המידות ואת המשקלות? בלח — במודד ובשוקל דברים לחים, כגון יין או שמן או בשר. אבל ביבש

אבני צדק — הן המשקלות ששוקלים כנגדן, איפה — היא מידת היבש. הין — זו מידת הלח⁽⁸⁾. מכאן, שמצוות עשה לצדק המאזניים והמשקולות והמידות יפה יפה, ולדקדק בחשבונן בשעת עשייתן⁽⁹⁾. ומשנתנו באה ללמד, שהמוכר יין או שמן וכיוצא בזה, צריך לנקות את המידות פעם לזמן מסויים מן השיריים הנדבקים בדפנותיהן ובשוליהן, לפי שעל ידי השיריים הללו המידות מתמעטות. ויש בזה הבדל בין סוגי המוכרים,

הסיטון⁽¹⁰⁾ הוא חנווני גדול שקונה הרבה יחד ומוכר לחנוונים קטנים, מקנה מדותיו, המידות שמודד בהן דברים לחים, כגון יין או שמן וכיוצא בהם, אחד לשלשים יום, כי המידה מתמעטת מפני השיריים הנקראים ונדבקים בדפנות כלי המידה ובשוליו.

ובעל הבית המוכר לסיטון, ואינו משתמש במדותיו אלא לעתים רחוקות, מקנה את מידותיו אחד לשנים עשר חדש.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: חילוף הדברים, הסיטון מקנה מידותיו אחת לשנים עשר חודש, שהואיל והוא מוכר תדיר, אין

8. רש"י עה"ת.

9. רמב"ם הל' גניבה ח, א

10. סיטון פירושו חטים בלשון יוונית, וכיון שקונה הרבה חטים ביחד נקרא סיטון.

11. כך פירש הרשב"ם, אבל המאירי מבאר טעמו של רבי שמעון בן גמליאל, לפי שבעל הבית מוכר לאחד ואונאתו מרובה, אבל הסיטון מוכר לכמה חנוונים והאונאה מתפזרת, וכיון שאף הם מרוויחים בקניינם, לא חשו לאונאה זו.

12. כך פירש הרשב"ם, והביא טעם אחר בשם רבותיו, לפי שהחנווני מוכר תדיר יותר מן הסיטון ומבעל הבית, ואין זו אלא דעת תנא קמא.

13. מלשון "ומחה ה' דמעה מעל כל פנים" [ישעיהו כה, ח].

14. כך פירשו הרשב"ם והמאירי, והרמב"ם [גניבה ח, יח] כותב, כדי שלא יחלידו.